

ШЛЯХІ МАДЭРНИЗАЦЫІ ЛІТАРАТУРНАЙ КЛАСІКІ

Надзвычай багатымі крыніцамі сюжэтаў, вобразаў і матываў з'яўляюцца не толькі фальклор, гісторыя ці ўласны жыццёвы вопыт пісьменніка, але і іншыя мастацкія тэксты, творы, якія былі напісаныя іншымі аўтарамі. Найперш маюцца на ўвазе творы, якія сталі літаратурнай класікай. У якасці прыкладу можна прывесці паэму Гамера «Адысея», якая была пакладзена ў аснову рамана Д. Джойса «Уліс», ці «Энеіду» Вяргілія, героі якой атрымалі новае нараджэнне ў шматлікіх пародыях на твор, сярод якіх і вядомая беларускаму чытачу «Энеіда навыварат» В. Равінскага. У многіх выпадках мы можам гаварыць пра тое, што, па сутнасці, літаратурная класіка была мадыфікаваная, мадэрнізаваная, адаптаваная да новага часу. Зыходзячы з азначэння, якое даецца ў «Глумачальным слоўніку беларускай мовы», *мадэрнізацыя* – дзеянне паводле значэння дзеяслова *мадэрнізаваць*. «Мадэрнізаваць – удасканаліць (удасканальваць) што-небудзь у адпаведнасці з навейшымі патрабаваннямі, густамі. 2) Надаць (надаваць) рысы сучаснасці з'явам і прадметам мінулага» [4, с. 82]. Класічныя тэксты, нават калі яны, здаецца, былі дастаткова падрабязна разабраныя даследчыкамі, усёадно застаюцца прывабнымі для новых прачытанняў і інтэрпрэтацый, асабліва калі гутарка ідзе пра пастаноўку твора на сцэне ці яго экранізацыю. Класіка – гэта ўжо не твор, а менавіта тэкст, які валодае больш шырокімі магчымасцямі і ўласцівасцямі, чым твор (паводле Р. Барта, нават аўтар тэксту ўспрымаецца не як стваральнік, а як адзін з персанажаў [1, с. 420]). У тэксце «не патрабуецца «паважаць» ніякую арганічную цэльнасць; яго можна драбіць (як, дарэчы, і рабілі ў Сярэднявеччы, прычым з двума высокааўтарытэтнымі тэкстамі – са Святым Пісаннем і з Арыстоцелем), можна чытаць, не прымаючы ў разлік волю яго бацькі; пры ўзнаўленні ў правах інтэртэксту парадаксальным чынам адмяняецца права на спадчыну» [1, с. 419].

Сярод *шляхоў мадэрнізацыі мастацкага тэксту* можна назваць наступныя.

1. Пераказ/пераклад-адаптацыя. Для таго, каб твор стаў зразумелым для пэўнай (напрыклад, дзіцячай) аўдыторыі, з тэксту

нешта прыбіраюць ці, наадварот, дадаюць. Існуе пераказ для дзяцей Т. Габе вядомага сатырычнага рамана Д. Свіфта «Падарожжы Гулівера». Часам, калі мастацкія творы перакладаюцца на іншую мову, перакладчык стараецца зрабіць тэкст больш зразумелым для свайго чытача альбо прасцейшым (больш цікавым, менш сумным, менш фрывольным і г. д. – тут могуць быць розныя варыянты). У сувязі з гэтым перакладчык можа нават прыбраць канец твора, што, напрыклад, адбылося ў беларускім перакладзе рамана «Аповесць пра Трышчана». У артыкуле, прысвечаным беларускаму перакладу рыцарскіх раманаў, драматург і літаратуразнаўца С. Кавалёў пісаў: «Цяжка сказаць, ці беларускі перакладчык сапраўды карыстаўся незавершаным сербскім (італьянскім) тэкстам, ці трагічны фінал яму проста не спадабаўся і ён свядома абарваў гісторыю, дазволіўшы чытачам самім «дадумаць» фінал на ўласны густ. Але такі геніяльны, «адкрыты» фінал даваў поўную свабоду сучаснаму драматургу ў адвольнай інтэрпрэтацыі старадаўняга твора, у канструяванні новага мастацкага свету» [2, с. 61]. Можна прапанаваць і такое рашэнне загадкі абарванага фіналу твора. Справа ў тым, што нешчаслівае заканчэнне падобнай гісторыі кахання было натуральным для эпохі Сярэднявечча. Ці маглі Трыстан і Ізольда быць разам? У свой час – не. Але за Сярэднявеччам ідзе эпоха Адраджэння з яркімі героямі, Рамэа і Джульетай, якія сталі змагарамі за свае правы на каханне і шчасце. Такім чынам, узнікаюць новыя варыянты развіцця падзей для герояў, якія з-за пэўных абставін не могуць быць разам (нагадаем, што пераклад сярэдневяковага рамана на Беларусі з’яўляецца ў XVI ст.). Можна казаць пра тое, што пераклад твора адпавядае патрабаванням часу.

2. Пародыя. Вялікая колькасць пародый была створана па матывах эпічных паэм Гамера (напрыклад, «Батрахоміамахія») і Вяргілія (шматлікія пародыі Д. Б. Лалі, П. Скарона, Н. Буало, І. Катлярэўскага, В. Равінскага і інш.). Прычым у многіх пародыях героі набываюць рысы сучасных людзей, яны добра знаёмыя з новай палітычнай, эканамічнай, культурнай сітуацыяй. У В. Равінскага Дыдона «дзясяцкага прыбіла, // Што ён распраўшчыны не знае // Ды без пашпартаў усіх пускае» [6, с. 23]. Для падобных пародый часта тэкст-аснова – гэта толькі абалонка, якую аўтар напаўняе новым, сучасным зместам і актуальнымі праблемамі.

3. Мадэрнізацыя літаратурнай класікі з выкарыстаннем сюжэта, герояў, якія, аднак, жывуць у сучасным свеце (адрозніваецца ад

пародыі, бо ў такіх творах адсутнічае камічны эфект ад таго, што старажытныя героі асучасніваюцца). Для разумення такіх тэкстаў важным з'яўляецца прачытанне твора-асновы. Недарма пры каменціраванні рамана Д. Джойса «Уліс» могуць дадавацца цэлыя табліцы для таго, каб была магчымасць параўнаць адпаведныя эпізоды з «Адысеі» Гамера з эпізодамі твора, які стаў энцыклапедыяй мадэрнізму. Адсылае свайго чытача да тэксту І. В. Гётэ «Фаўст» і назва рамана Т. Мана «Доктар Фаўстус». Перш чым пазнаёміцца з «Антыгонай» ці «Медэяй» Ж. Ануя варта пачытаць адпаведныя трагедыі Сафокла і Еўрыпіда, а драматычныя эксперыменты С. Кавалёва нашмат лепш успрымаюцца, калі чытачу (ці глядачу, бо яго п'есы ўсё ж такі розлічаны на тое, што іх будуць ставіць у тэатры) вядомыя творы К. Марашэўскага, Я. Баршчэўскага, С. Пільштыновай, Я. Купалы і інш. Многія такія творы сваёй наяўнасцю сведчаць пра актуальнасць і надзённасць праблем, прадстаўленых у вядомых тэкстах.

4. Спецыфічная літаратуразнаўчая, культуралагічная інтэрпрэтацыя. Часам у літаратуразнаўцы з'яўляецца спакуса знайсці ў вядомым і, здаецца, добра вывучаным тэксце тое, што не знайшлі іншыя, зрабіць адкрыццё. Гэтага можна дасягнуць, напрыклад, выкарыстаўшы пры даследаванні тэксту не толькі літаратуразнаўчыя паняцці, але і, напрыклад, паняцці з псіхалогіі, звярнуўшыся да метадаў псіхааналізу. Усялякае новае, незвычайнае прачытанне тэксту, безумоўна, цікавае і ад абгрунтавання даследчыка залежыць, ці мае такая інтэрпрэтацыя права на жыццё. Паводле меркавання пісьменніка-постмадэрніста У. Эка, «нічога так не радуе літаратара, як новыя прачытанні, пра якія ён не думаў і якія могуць узнікнуць у чытача. <...> Я не кажу, што нейкія прачытанні не могуць здавацца аўтару памылковымі. Але ўсёадно ён абавязаны маўчаць. У любым выпадку. Няхай абвяргаюць іншыя, з тэкстам у руках» [5, с. 8]. Пры гэтым, аднак, застаецца пытанне, ці ўкладваў аўтар такі сэнс у тэкст. Надзвычай цікавыя працы належаць В. Рудневу, які ў сваім культуралагічным слоўніку звяртаецца да тэкстаў Ф. Кафкі, Т. Мана, М. Павіча і інш. Адна з самых арыгінальных інтэрпрэтацый тычыцца апавядання Д. Сэлінджэра «Добра ловіцца рыбка-бананка» («A Perfect Day for Bananafish»), якое аналізуецца з розных пунктаў погляду. В. Руднеў спалучае прымітыўную жыццёвую інтэрпрэтацыю з філасофскай і псіхалагічнай і, такім чынам, знаходзіць у тэксце прыхаваны сэнс («псіхааналітычны» і «дзэнскі» [3, с. 547–548]). У святле новых

падыходаў бязвінная на першы погляд сімволіка твора набывае асаблівае значэнне. А з вядомым творам Л. М. Талстога «Костачка» В. Руднеў праводзіць надзвычай цікавы «псіхатычны эксперымент» [3, с. 557].

5. Экранізацыя літаратурнай класікі. Само па сабе перанясенне тэксту на экран (а калі яшчэ выкарыстаны сучасныя камп'ютарныя тэхналогіі) – ужо мадэрнізацыя. Аднак нас больш цікавяць класічныя тэксты, якія былі асучаснены. Напрыклад, такія, як «Рамэа і Джульета» (у руках Рамэа з фільма 1996 г. з адпаведнай назвай не шпага, а пісталет) ці «Кароль Лір» У. Шэкспіра (твор быў адаптаваны да японскіх рэалій у фільме А. Курасавы «Ран»). Існуюць шматлікія мадэрнізацыі рамана Д. Дэфо «Рабінзон Круза» (у адной з экранізацый («Сіньёр Рабінзон») герой настолькі прывязаны да выгодаў цывілізацыі, што гатовы ствараць ілюзію гэтых выгодаў ці ахвяраваць дзеля іх каханнем, у другой («Выгнаннік») герой знаходзіць сябра не ў вобразе дзікуна Пятніцы, а ў выглядзе футбольнага мяча). Былі мадэрнізаваныя творы Ф. М. Дастаеўскага (фільм «Даўн Хаус»), Л. Кэрала (фільм «Аліса ў краіне цудаў»), Г. Уэлса (мультсерыял «Футурама», фільм «Назад у будучыню» і г. д.), Т. Драйзера (серыял «Жыццё, якога не было») і інш. На вялікі жаль, некаторыя класічныя творы адаптуюцца не для таго, каб падкрэсліць іх актуальнасць, а для таго, каб так званы «масавы» глядач змог зразумець асноўную ідэю твора. А часам сама ідэя знікае, хаваецца за шматлікімі прыгодамі героя.

6. Стварэнне камп'ютарных праграм, гульняў па матывах літаратурных твораў (гульні «Уладар пярсцёнкаў онлайн», «Аліса ў краіне цудаў» і інш.). Гульні даюць ілюзію ўдзелу ў падзеях кнігі. Але насамрэч ад твора мала што застаецца (звычайна пакідаюцца толькі пэўныя фрагменты).

Літаратурная класіка не страчвае актуальнасці. Яе мадэрнізацыя – доказ гэтаму. Сапраўдны мастацкі тэкст – бясконцы для прачытання. Наяўнасць новых інтэрпрэтацый, спробы адаптаваць тэкст да пэўнай аўдыторыі, да пэўнага часу выкліканы найчасцей неабходнасцю звярнуцца да знакамітых тэкстаў, данесці важныя ідэі, якія прадстаўлены ў творах, да сучаснікаў.

1. *Барт, Р.* Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс : Универс, 1994. – 616 с.

2. *Кавалёў, С.* Рыцарскі раман у беларускай літаратуры / С. Кавалёў // *Акта Albarutenika* : навук. зб. / пад агульн. рэд. М. Хаўстовіча, А. Баршчэўскага, С. Запрудскага. – Мінск : Права і эканоміка, 2005. – Вып. 5. – С. 60–72.

3. Руднев, В. Энциклопедический словарь культуры XX века : ключевые понятия и тексты / В. Руднев. – М. : Аграф, 2003. – 608 с.

4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. – Мінск : БелСЭ, 1979. – Т. 3. – 672 с.

5. Эко, У. Заметки на полях «Имени розы» / У. Эко ; пер. с итал. Е. А. Костюкович. – СПб. : Симпозиум, 2003. – 92 с.

6. *Энеїда* навыварат. Тарас на Парнасе / уступ. арт. М. А. Лазарука. – Мінск : Юнацтва, 1983. – 62 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ